

kívül-belül

SZEKERES NIKOLETTA

Híd a szigetre

SZEKERES NIKOLETTA (1978) Budapest

Nemrég egészen zavarba jöttem. Évről évre hősiesen és hűségesen vásárolom fel a frissen megjelenő Salman Rushdie-köteteket, hogy általuk ápolgathassam magamban azt a mély szeretetet, amely a korábbi regényei, a *Szégyen* és a *Talpa alatt a föld* okozta kultúrsokkból fakadt bennem. A legújabb könyv zavarosnak tűnik, amely zavar mintha egyszerre szólna zavarodott hőseiről és arról, hogy az egykor felmagasztalt szerző megítélése más irányt vett az elmúlt évtizedben, így e zavart olvasat könnyen válhat az értelmezés során a regény előnyévé is. A fent említett különös élményt azonban megrendítően egészítette ki egy másik érzés, amely a magyar fordítás és szerkesztés kérdését érinti. E zavar már kevésbé kellemes. A szöveg vonatottságának, nehezen befogadhatóságának élménye felvetette a szöveg itthoni megjelenésének, az eredetiségnek és fordításnak, az idegen nyelvű könyvek olvasásának problematikáját is.

Vannak vonzalmaink: bizonyos kultúrák, régiók vagy országok megérintenek. Ilyen volt nekem India. Rushdie könyvei magukkal hozták a Kelet és Nyugat fertelmes oldalát, miközben fűszerillatú távoli hőseivel – kellő adag szarkazmussal édesítve – boldogan fürdőzhettünk a fejlett országok nyújtotta gazdagságban, luxuslakosztályokban és a hozzá tartozó medencékben. Annak ellenére, hogy minden olvasás során némi szégyenkezéssel pörgettem a lapokat (Hol vagyok én a hindi nyelvtől a fél éves kurzusommal? Mit tudok a pakisztáni konfliktusról egy közel húsz évvel ezelőtti, három hónapos indiai és nepáli út után? Hány poénról, hány metaforáról, hány rejtett utalásról csúszom le?), könnyen vált pár év erejéig egyik kedvenc szerzőmmé Rushdie. Mégis a hiány ott maradt, és így van ez minden könyv esetében, ha nem eredeti nyelven olvasunk, még akkor is, ha nyelvtudásunk teljes tudatában próbálkozunk egy szöveg minden regiszterét felfejteni. Mindezek ellenére a kulturális transzferbe kerülés érzete, az, hogy kedvemre emelhetek le Bolagnot, Knaushardot, Kehlmannt, Ulcikáját vagy Wallace-t a polcról, megnyugtat, azt az érzést kelti, hogy mégsem olyan elérhetetlen minden, ami éppen messze van. Kíváncsivá is tesz, hiszen mindent tudni akarok arról, hogy ami a világban történik velünk, emberekkel, annak mi a lenyomata nálunk és más vidékeken, adott esetben nem csak azok számára, akikkel egy nyelvet beszélek.

Legalább ennyire izgalmassá lett számomra az elmúlt években az is, hogy a magyar irodalom milyen utat tett és tesz meg külföldön. Mit tudunk mi adni, miben vagyunk hasonlóak és miben látható a nagy elkülönböztetés, milyen a mi nézőpontunk és milyen a másiké? Egyáltalán mit jelent ez a mi?

Egy mű adott esetben kanonizálódik hazájában, de már az sem egyértelmű, hogy a népszerűség és az eladási siker egyenértékű lenne a minőséggel, ahogy az sem bizonyos, hogy a hazájában így vagy úgy kanonizált mű bárkit is érdekelni fog egy másik országban. A magyar irodalom nemzetközi jelenléte, egy adott könyv külföldi megítélése legalább annyira függ a hazai sikertől, mint amennyire néha a véletlenül múlik, hogy mi indítja be egy külföldi kiadó fantáziáját. Mégis, az egyértelmű, hogy a nemzetközi jelenlét fontos, így válik a sokszor méltatlanul mellőzött fordító és gyakran figyelemre sem méltatott munkája, a fordítás a kommunikáció alapvető médiumává nemzetek, országok, kultúrák között. Azok a nemzetek, amelyek nem kommunikálnak a többi országgal, elszigetelődnek, ismeretlenné válnak, és akiket nem ismerünk, akikkel nem kommunikálunk, azoktól általában tartózkodunk, adott esetben félünk. Irodalmunk külföldi olvasottsága hozzájárulhat az elszigetelődés enyhítéséhez, de akár a magyar és a közép-európai, európai identitás újradefiniálásához is, hiszen az irodalom az adott ország életéről is képet ad. „A nemzetállamokat azzal a szándékkal hozták létre, hogy rögzítsék a sajátjuk az önazonosságát, a jelenkorban viszont már egyre fokozottabban érezhető az igény idegen és saját párbeszédére, arra, amit fordításnak szokás nevezni” – írja Szegedy-Maszák Mihály *A fordítás és kockázatai* című esszéjében, amely mondat egyre inkább érvényessé vált napjainkra.

Új sorozatunkban a magyar irodalom nemzetközi útját kíséreljük meg követni, mindehhez fordítókat, kiadókat, szakembereket hívva segítségül. Nyomába eredünk a műfordítás-elmélet dilemmáinak, adott esetben már ismert köteteket leporolva (*Magyar irodalmi jelenlét idegen kontextusban*, szerk. Bernáth Árpád, Bombitz Attila; *Kettős megvilágítás*, szerk. Józán Ildikó, Jeney Éva, Hajdú Péter; *Túl minden határon: A magyar irodalom külföldön*, szerk. Józán Ildikó, Jeney Éva stb.), illetve fordításkritikákat közölve, amely régi adósság a magyar kritikátörténetben, és vállalkozásunk is csak annyit ígér, hogy mindent megtesz e korántsem könnyű műfaj gyakoribb szerepeltetéséért.

Interjúinkon keresztül bemutatunk olyan magyar és külföldi fordítókat, akik irodalmunkat ültetik át más nyelvekre, és rengeteget tesznek azért, hogy a szövegek eljussanak kiadókhoz, olyan utat járva be, ami a legmegfelelőbb számukra. Igyekszünk mélyebb utazást tenni a (főképpen a 20. és 21. századi) magyar műfordítás történetében, nyomába eredni Szabó Magda, Márai Sándor, Dragomán György, Krasznahorkai László vagy éppen Nádas Péter sikerének, a fiatal generáció útjainak, és annak, mitől lesz egy (újra)fordítás igazán kortárs alkotás.

Amikor beütjük az interneten a „magyar irodalom külföldön” keresőkifejezést, a második helyen azonnal Erényi Gusztáv egy rég elfeledett írása – *Magyar írók külföldön* – jelenik meg, amely Móricz Erdély-trilógiájának irodalmi exportja kapcsán a magyar irodalom külföldi sikerének kulcsát kutatja, illetve azt a jelenséget fájlatja, amely szerint a komolyabb darabok a második garnitúra szerepét töltik be a felszínes alkotások sikere mellett. Azóta sok minden változott. Bár sajnálatosan a magyar szakok külföldön megfogyatkoztak, a magyar nyelv szigetszerű jellege mellett is számos fordítót vonz, és annak ellenére, hogy egy-egy régió bevehetetlennek látszik, létezik egy karakteres magyar irodalom-elképzelés a nemzetközi szinten. Mindig izgalmas kérdés, milyen trend, milyen történelmi szituáltság és egyéb tényezők alakítják azt, hogy mi tud külföldön is sikeres művé válni. Ahogy az sem egyértelműen megválaszolható kérdés, hogy mi az igazi siker. Hatalmas berobbanás, aztán gyors felejtés, vagy folyamatos, állandó, de csendesebb jelenlét? Ehhez külföldi kiadókat, a könyvek nemzetközi útjával foglalkozó szakembereket kérdezzük majd és mutatunk be, akik a szépirodalmi szempontok mellett olyan piaci és egyéb nézőpontokat adhatnak, amelyek megmagyarázhatnak elsőre bonyolult jelenségeket, felhívhatják a figyelmünket a hiányok, értetlenségek okaira, és választ adhatnak a vissza-visszatérő kérdésekre.

